

## **Μέρος 2º: Η σύνδεση του φανταστικού παιχνιδιού με επιμέρους γνωστικούς και ψυχοσυναισθηματικούς τομείς**

Αρχικά να διασαφηνίσουμε πως η διαδικασία της μάθησης ξεκινάει ήδη από τις πρώτες εβδομάδες της ζωής του παιδιού, καθώς το νευρικό του σύστημα είναι ήδη ανεπτυγμένο. Μπορεί και αντιλαμβάνεται τα πρώτα εξωτερικά και εσωτερικά ερεθίσματα. Η πρώτη πόλη εξερεύνησης του κόσμου είναι το στόμα, δεδομένου ότι εκεί το βρέφος έχει ήδη δομημένο το αντανakλαστικό του θηλασμού. Εντός του πρώτου έτους της ζωής σημειώνεται εξέλιξη στο κομμάτι της παραγωγής πρώτων φωνημάτων και συλλαβών, καθώς και στον κινητικό τομέα. Σημειώνεται ότι η ανάπτυξη των γλωσσικών και των κινητικών δεξιοτήτων στο παιδί ακολουθεί γοργή και γεωμετρική πρόοδο. Ομοίως, κατά την περίοδο αυτή τίθενται οι βάσεις για τη διάκριση εκ μέρους του παιδιού μεταξύ γνωστού και αγνώστου, η οποία αποτελεί μία από τις πρώτες και πολύ βασικές κοινωνικές δεξιότητές του.

Στον τομέα της μάθησης διακρίνουμε συμβατικά δύο περιόδους, σύμφωνα με τον OERTER: τη φάση της επεισοδιακής μάθησης έως τα 6 περίπου έτη και τη φάση της δομημένης μάθησης από την Α' Δημοτικού και μετά, αν και πολλά στοιχεία μπορούν να ανιχνευθούν σε αμφότερες τις φάσεις. Η επεισοδιακή μάθηση λαμβάνει χώρα ακούσια, δηλαδή μη εσκεμμένα. Σε αυτήν περιλαμβάνεται και η κινητική μάθηση. Κομβικό ρόλο παίζουν τα κίνητρα και η συγκέντρωση, ενώ το ενδιαφέρον και/ή η ανάγκη για ένα αντικείμενο, παιχνίδι και όχι μόνο, οδηγούν στη γνωστική εξερεύνησή του και κατόπιν στην αξιολόγηση τρόπων τινά της χρησιμότητάς του. Πάνω σε αυτή την αλυσίδα εδράζονται τόσο η ανάπτυξη εσωτερικών συμβόλων όσο και η τακτική της «δοκιμής και πλάνης».

Η δομημένη (ή δηλωτική) μάθηση ξεκινάει εν μέρει ήδη από την προσχολική ηλικία, αλλά κατ' εξοχήν από την έναρξη φοίτησης του παιδιού στην Α' Δημοτικού. Πλέον αρχίζει η συνειδητή (ηθελημένη) διαπραγματεύση και αφομοίωση συγκεκριμένων και σειροθετημένων ερεθισμάτων και πληροφοριών, αν και οι διεργασίες της μνήμης παραμένουν ασυνείδητες, όπως για

παράδειγμα οι γραμματικές και συντακτικές δομές της γλώσσας. Αυτή η διαδικασία είναι σαφώς δύσκολη και πολύ απαιτητική για παιδιά κάτω των 6 ετών, αν και πλέον η προσχολική αγωγή προσανατολίζεται καθαρά προς αυτήν.

Κατά τον BINDEL, οι βάσεις της φαντασίας τίθενται ήδη από το πρώτο έτος της ζωής του παιδιού και προηγείται της έναρξης της ομιλίας. Η στοματική εξερεύνηση, όπως αναφέρθηκε πριν, αποτελεί το βασικό προστάδιο της φαντασίας, δεδομένου ότι μέσω αυτής μορφοποιούνται τα πρώτα σχήματα στον εγκέφαλο του ανθρώπου. Ταυτόχρονα το βρέφος νιώθει τη συναισθηματική σύνδεση και τα όρια προς τη μητέρα του μέσω του θηλασμού. Οι ενδιάμεσες παύσεις στην εν λόγω διαδικασία, πάντα κατά τον BINDEL, θέτουν τις βάσεις για τον πολύ μεταγενέστερο επικοινωνιακό συγχρονισμό, ο οποίος είναι θεμελιώδης στην ομιλία, στην αυτοπαρουσίαση και στην ψυχολογική εξέλιξη του ανθρώπου. Μάλιστα, ο ίδιος θεωρεί ως μία πολύ πιθανή αιτία διαταραχών αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) μία συναισθηματική βλάβη στην πρώιμη σχέση μητέρας-παιδιού, η οποία στη συνέχεια εξελίσσεται σε μία ευρύτερη ψυχοκοινωνική βλάβη.

Το φανταστικό παιχνίδι του παιδιού πέρα από την ψυχαγωγική αξία επιδρά ευεργετικά σε όλη την αναπτυξιακή του πορεία. Ένα βασικό σημείο είναι οι προσδοκίες που το ίδιο το παιδί θέτει, οπότε σχηματοποιείται μία οριοθέτηση και μία στόχευση στο τι ακριβώς θέλει να κάνει και να πετύχει. Στο πλαίσιο αυτό η παιγνιώδης φύση κάνει πιο παραστατική τη λειτουργία, την πράξη και τη δραστηριότητα της κάθε ενέργειας, όπου μεταξύ άλλων το παιδί μπορεί να αντιλαμβάνεται και να ενσωματώνει στις διεργασίες και στο είναι του κανόνες, νόμους της φύσεως και μεγέθη, όπως σύνολα, βάρος/βαρύτητα, όγκος, απόσταση και αργότερα μάζα και ταχύτητα, δίχως να παραβλέπεται η πληρέστερη σωματογνωσία, ιδίως στο παιχνίδι στη φύση (Al. MITSCHERLICH, 1965). Κατά συνέπεια, το γενικό και το επιμέρους πραξιακό δυναμικό του παιδιού επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τα ανωτέρω. Η μουσική επένδυση του παιχνιδιού συντελεί στη μίμηση εικόνων και δράσεων, π.χ. από ταινίες, όπως επίσης στον ρυθμό και στην καλύτερη χρονική οριοθέτηση. Σταδιακά το παιδί μπορεί να εισάγεται σε κοινωνικούς ρόλους μέσω της συναναστροφής του με

άλλα παιδάκια ή μέσω μικρών θεατρικών σκηνών στους σταθμούς προσχολικής αγωγής, κατά την άποψη της MOHL.

Το ζήτημα της οριοθέτησης άπτεται της θεωρίας της προσαρμογής του PIAGET, όπως είδαμε στο πρώτο μέρος της μελέτης μας. Ο ίδιος ορίζει το φανταστικό παιχνίδι ως μία παράλληλη λειτουργία της σκέψης, ως τη συνέχεια της εξερευνητικής δραστηριότητας του παιδιού του πρώτου έτους της ζωής του, ομοίως ως ένα βήμα παραπέρα από το συμβολικό παιχνίδι. Στο συμβολικό παιχνίδι, πιο συγκεκριμένα, το αντικείμενο/παιχνίδι βρίσκεται στο επίκεντρο και θέτει τα «όρια» της δραστηριότητας, ενώ στο φανταστικό παιχνίδι η λειτουργία αυτή διευρύνεται κι εμπλουτίζεται από αυτά που το παιδί θέλει και μπορεί να «προβάλλει» πάνω στο αντικείμενο/παιχνίδι, με στόχο την ολοκλήρωση μίας δράσης για την οποία αυτό προσφέρεται. Η εν λόγω διαδικασία διαρκεί από τα δύο έως τα επτά έτη της ζωής του ανθρώπου, κατά μέσον όρο. Σύμφωνα δε με τους FLITNER και NITSCH-BERG, η ικανότητα του παιδιού για συμβολικό και κατόπιν για φανταστικό παιχνίδι συνεχίζεται κι εξελίσσεται με πολλές, φυσικά, διαφοροποιήσεις έως το τέλος της ζωής του ανθρώπου. Επιπρόσθετα, οι SCHÖNBERGER/JETTER/PRASCHAK (1999) εστιάζουν σχετικά στην εγωκεντρική φάση της ανάπτυξης του παιδιού, περίπου στα 4-5 έτη, όπου το παιδί μέσω του φανταστικού του παιχνιδιού θέτει από μόνο του φραγμούς στις ενέργειές του διά μέσου της δοκιμής και πλάνης. Βέβαια, αυτή η διεργασία επηρεάζεται καταλυτικά από το περιβάλλον, είτε μέσω προσώπων είτε μέσω φυσικών δυνατοτήτων κι εμποδίων, οπότε το φανταστικό παιχνίδι αποκτάει μία αμφίδρομη διάσταση και ρύθμιση μεταξύ του παιδιού και του περιβάλλοντος χώρου.

Κατά τον WYGOTSKI οι λεγόμενες «ψευδοέννοιες» που σχηματίζουν τη βάση της ικανότητας του παιδιού για γενίκευση προέρχονται από τη φαντασία, δηλονότι η τελευταία διευκολύνει την αλληλεπίδραση σκέψης και γλώσσας με βάση ένα συγκεκριμένο αντικείμενο στο οποίο μπορούν να προβάλλονται διαφορετικές ιδιότητες ή ποικίλα ονόματα. Στο προηγούμενο μέρος της έρευνάς μας αναφέρθηκε και η αξία της κούκλας ως προς αυτά, κατά την ANNA FREUD, πάνω στην οποία προβάλλονται και δοκιμάζονται και συναισθήματα. Σύμφωνα με την E. KÜRŞAT-AHLERS, η συγκεκριμένη διαδικασία της γενίκευσης με την αποικοδόμησή της

οδηγεί προοδευτικά στη διάκριση «εγώ-εκείνος» και κατοπινά στην παραστατική απεικόνιση «εμείς-εκείνοι» που αποτελεί σημαντικό σημείο της κοινωνιολογίας.

Κατά τον μεγάλο Δάσκαλο της Yoga Sri Aurobindo η φαντασία του παιδιού συνδέεται άμεσα με χρώματα, ομοίως με την προτίμηση του παιδιού προς ένα χρώμα, δεδομένου ότι το κάθε χρώμα αντιστοιχεί όχι μόνο με ένα συναίσθημα αλλά και με μία εποχή και με τις ιδιαίτερες εικόνες της, κάτι που ρυθμίζει τα αναπνευστικά σχήματα και πολλά στοιχεία της ομιλίας του παιδιού. Ο δε SCHLEIN αναφέρεται αναλυτικά στη λεγόμενη «αυτοσυνομιλία» του παιδιού, όπου δηλαδή το παιδί μιλάει στον εαυτό του, σε ένα ζώο ή σπανιότερα σε ένα αντικείμενο, εξωτερικεύοντας σκέψεις, συναισθήματα και προσδοκίες/στόχους. Στο πλαίσιο αυτό το παιδί δεν φοβάται «ακύρωση» και θέτει μόνο του τους όρους της ομιλίας, με αποτέλεσμα να εισέρχεται σε μία μορφή «αυτορρύθμισης», η οποία, πάντα κατά τον ίδιο, σχετίζεται με τη υιοθεσία προτύπων στη μετέπειτα πορεία του ανθρώπου.

Η υγιής ανάπτυξη και η σωστή δρομολόγηση της φαντασίας του παιδιού βοηθούν αναμφισβήτητα στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου, ενεργητικού και παθητικού, καθώς και στην καλλιέργεια της έκφρασης, αφού εν πολλοίς στηρίζονται και σε μιμητική συμπεριφορά. Παράλληλα, η φαντασία συντελεί και στην ανάπτυξη γνωστικών στρατηγικών, π.χ. «πώς κάνω κάτι κτήμα μου» ή «με ποια βήματα θα λύσω ένα πρόβλημα». Οι διεργασίες αυτές διαρκούν κι εξελίσσονται έως το βαθύ γήρας.

Συμπερασματικά βλέπουμε ότι η ικανότητα αξιολόγησης και σχεδιασμού στην πορεία της ζωής στηρίζεται εν πολλοίς στη φαντασία και στη διαχείρισή της από το παιδί και φυσικά από το περιβάλλον του. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της παρούσης μελέτης μας θα αναδείξουμε την αξία του φανταστικού παιχνιδιού σε θεραπευτικά προγράμματα ειδικής αγωγής.

### Παραπομπές:

Αλεξάνδρου, Δρ. Αλέξανδρος: «Ειδική – Θεραπευτική Παιδαγωγική», Εκδόσεις Ζαχαράκη, Αθήνα, 2013

Αλεξάνδρου, Κωνσταντίνος: «Μαθησιακές Δυσκολίες», Εκδόσεις Δανιά, Αθήνα, 1995

Freud, Anna: "The Ego and the Mechanisms of Defense", International Universities Press Incd., Madison-CT, USA, 1966

Hansen, D.: „Spracherwerb und Dysgrammatismus“, Taschenbuch, Reinhardt UTB, Stuttgart, 2003

Heckhausen, J.: „Motivation und Handeln“, Springer Verlag, Berlin, 2006

Jung, C.-G.: "Archetypes and the Collective Unconscious", Volume 1/9 of "The Collected Works", Princeton University Press, Princeton-NJ, USA, 1<sup>st</sup> edition, 1969

Lazarus, R. S. / Folkman, S.: "*Stress, appraisal, and coping*", 1984, Springer, New York (USA).

Mitscherlich, Al.: „Die Unwirtlichkeit unserer Städte“, Edition Suhrkamp SV, Band 123, Berlin, 2008 (1<sup>st</sup> edition 1965)

Mohl, Annette: „Erziehung – Kinder brauchen Matsch“, 07.05.2015, <https://www.stuttgarter-nachrichten.de/inhalt.erziehung-kinder-brauchen-matsch.c685e87f-ccb4-4c54-8885-6349252140c6.html>

Oerter, R.: „Lernen en passant – Wie und warum Kinder spielend lernen“, Diskurs Kindheits- und Jugendforschung, Heft 4-2012, S. 389-403, Verlag Barbara Budrich, Stuttgart

Oerter, R. / Montada, L.: „Entwicklungspsychologie“, Beltz Verlag, Weinheim, 2008, 6. vollständig überarbeitete Auflage

Schönberger, F./Jetter, K.-H./Praschak W.: „Bausteine der Kooperativen Pädagogik“, Bernhardt, Stadthagen, 1999

Seminarunterlagen: „Sprachentwicklungsverzögerung“, Prof. Dr. W.-R. Bindel, Wintersemester 1999-2000, Universität Hannover

Seminarunterlagen: „Entwicklungspsychologie“, Dr. D. Hinz, Wintersemester 1996-1997, Universität Hannover

Seminarunterlagen: „Zur soziologischen Genese der Wir-Sie-Bilder“, Dr. E. Kürşat-Ahlers, Sommersemester 2003, Universität Hannover

Seminarunterlagen: „Lernen lernen – Einführung in das Studium der Sonderpädagogik“, Prof. Dr. H. Oehlschläger, Sommersemester 1996, Universität Hannover

Seminarunterlagen: „Zur geschichtlichen Entwicklung des Toleranzbegriffes“, Dr. Irmela Reimers-Tovote, Sommersemester 1999, Universität Hannover

Seminarunterlagen: „Kommunikation und Pädagogik“, Marion Rook, Sommersemester 1996, Universität Hannover

Seminarunterlagen: „Einführung in den Gegenstand und die Methoden der Psychologie“, Dr. R. Schlein, Wintersemester 1995-1996, Universität Hannover